

Cuprins

Introducere	9
1. Legitimitatea: calitate sau relație	13
1.1. Legitimitatea – un concept transdisciplinar	13
1.2. Legitimitatea – exigență și constrângere pentru puterea politică	20
1.3. Tipuri de legitimitate.....	25
1.4. Relația legitimitate-legitimare: suveranitate, contractualism și democrație liberală	30
1.5. Revanșa guvernaților și legitimarea tiraniei	41
1.6. De la teoria liberală a legitimității la cea libertariană și postconvențională.....	44
1.7. Legitimitatea și exercitarea autorității.....	51
1.7.1. Paradigma dominației la Max Weber	51
1.7.2. Trăsăturile autorității	58
1.7.3. Exercițiul autorității și ficțiunea juridică	64
1.8. Geometria spațială a legitimității: consimțământ, consens, interes public și eficiență.....	67
1.9. Politic și competitiv	76
1.10. Egalitatea, competența și legitimitatea	80
1.11. Afectele sociale ale legitimității	84

2. Instituirea legalității	89
2.1. Legalitatea sau umbrela legală a legitimității	89
2.2. Legalitatea și statul de drept al procedurilor	97
2.3. Puterile și limitele statului de drept.....	108
2.4. Legitimitatea internațională – suprastatul de drept	121
2.5. Uniunea Europeană: legitimitate și legalitate	130
2.5.1. Legitimitate și deficit	131
2.5.2. Funcția judiciară a UE și legalitatea.....	137
2.5.3. Curtea Europeană de Justiție – umbrela prin care bate ploaia	141
2.5.4. Dubla identitate și dedublarea legitimității sau noua democrație europeană.....	151
3. Legitimitatea în criză. Relegitimarea simbolică.....	165
3.1. Criza legitimității și compensările alternative.....	165
3.2. Alternativa rațional-economică și statul social	170
3.3. Alternativa simbolică și resuscitarea ritualului.....	176
4. Autoritatea discursivă.....	187
4.1. Autorizare și autoritate	187
4.2. Raționalitatea discursului.....	197
4.3. Metarațional, simbolic și ritual.....	206
4.4. Instrumentalizarea discursului politic	212
4.5. Discursul mediatizat și concluzii asupra legitimării politice	231

Abstract.....	249
Résumé.....	252
<i>Bibliografie</i>	255
<i>Index de nume</i>	271
<i>Index de termeni</i>	276

sperând că acesta, chiar și în maniera compozită aleasă, își va găsi cu ușurință utilitatea atât pentru specialiștii familiarizați cu temele discutate și cu autorii citați, cât și pentru tinerii studenți care nu au reușit încă să-și completeze lecturile, dar sunt dornici să dobândească noi concepte și să-și dezvolte cultura socială, politică, juridică, filosofică etc.

1. Legitimitatea: calitate sau relație

1.1. Legitimitatea – un concept transdisciplinar

Conceptul de *legitimitate* este revendicat de numeroase discipline și își găsește rădăcinile și formulările în multe dintre acestea, printre care dreptul, științele politice, sociologia și, nu în cele din urmă, filosofia, care dezvoltă teorii asupra sa, în abordări de apropiere a termenului, fără a avea însă pretenția de a-l epuiza, așa cum se va vedea în următoarele exemple.

Dreptul îl atașează ordinii legale și legislative. Îl consacră inițial ca pe o instituție eminentamente civilă, încă din vremea Imperiului Roman, *legitimitas* desemnând schimbarea statutului unui copil natural, respectiv nelegitim, într-unul de copil legitim. La fel, *legitimo modo* reprezenta calea solemnă prescrisă de lege, mai exact, de *ius civile* (Berger, 1953, p. 543). Am spune astăzi că a acționa în mod legitim înseamnă să acționezi conform legii, în acord cu ea, iar această cale se transformă într-un principiu nu doar al dreptului, ci al vieții civile, administrative și guvernamentale, principiul legalității. Este însă oare legalitatea sinonimă cu legitimitatea? Vom vedea în capitolele următoare că aparența este adesea înșelătoare, chiar și în lumina rece și rațională a dreptului.

Revenind la dreptul roman, vom observa că instituțiile familiei au o predilecție pentru legitimitate, *hereditas legitima*,

tutela legitima, filius legitimus, successores legitimi și chiar *persona legitima*, menținându-ne cu obstinație într-o zonă a identității în care individul își structurează statutul civil și raporturile familiale și patrimoniale cu ceilalți. În limbajul juridic al lui Justinian, vom păși spre un nou univers. Aici, *tempus legitimum* și *usurae legitima*e vizează înlocuiri ale vechii legislații cu termeni și condiții (inclusiv financiare și fiscale) noi, iar *scientia legitima* nu este altceva decât dreptul civil. Dar este oare dreptul civil o știință legitimă pentru că explorează instituția legitimității sau pentru că întemeiază persoana, identitatea și statutul ei juridic? Iar dacă pentru instituțiile de drept termenul *legitimitate* a fost folosit cu predilecție în anumite ramuri, dreptul familiei, de exemplu (căsătorie legitimă, filiație legitimă, succesiune legitimă etc.), el este regăsit și în dreptul penal (vezi *legitima apărare*), unde este folosit cu sensul de îndreptățire, justificare a unei acțiuni, în vreme ce în dreptul constituțional, pentru juriștii constituționaliști, legitimitatea ajunge să se definească drept „validitate legală” (Beetham, 1991), deci modalitate de sancțiune și confirmare a principiului legalității.

Formula aceasta latină, legal proceduralistă, a lui *legitimus*, care însemna pur și simplu „legal, în conformitate cu legea”, s-a transformat în perioada medievală, pe cale proceduralistă, în „ceea ce este conform obiceiului străvechi și procedurii cunoscute” (Sternberg, 1968, p. 245).

Cicero folosea expresiile *legitimum imperium* și *potestas legitima* referindu-se la puterea legal întemeiată și la magistrați, dar și atunci când distingea între dușmanii legitimi (*legitimus hostis*) și hoți sau pirați prin prisma tratatelor semnate ca documente legale și valide. Iată așadar cum, în ordinea legală a antichității romane, până și statutul de amic sau inamic comporta calificări de legitimitate. Din punct de vedere filosofic, existența unei ordini, indiferent de ce esență va fi fiind ea,

este superioară anomiei, absenței legilor, dezordinii și nelegitimității.

Este important să arătăm încă de la început că ideea de legitimitate se leagă de ideea de ordine și, prin aceasta, de ritualurile de instituire a acestei ordini, ritualuri cu forță simbolică și cu protecție normativă asigurată de normele care fac posibilă și mențin ordinea. Nu e de mirare, într-o astfel de perspectivă, că dreptul își revendică noțiunea de *legitimitate*, dându-i în mod principal sensul de conformitate cu legea, iar în subsidiar pe acela de justificare, întemeiere (prin reguli).

Pe de altă parte, abordând chestiunea istoric, observăm că, în dinamica sa, ca o chestiune de teoretizare politică explicită, noțiunea a intrat în uz numai după Revoluția franceză. Sociologii sunt cei care analizează legitimitatea în legătură cu contextul social-istoric făcând abstracție de propriile lor percepții asupra legitimității, ca fiind subiective, ținând seama doar de percepția membrilor respectivei societăți (vezi Max Weber: „legitimitatea este credința în legitimitate – *Legitimitatsglaube*”, iar puterea legitimă este puterea percepută ca legitimă – *als legitim angesehen*, apud Beetham, 1991, p. 8). Așa cum se poate observa de aici, sociologii sunt relativști; ei evită adevărurile universale. Pe această linie îl menționăm pe Seymour Martin Lipset, care afirma că legitimitatea unui sistem politic ține de capacitatea acestuia de a impune și menține credința că instituțiile politice existente sunt cele mai potrivite pentru o societate dată, sau pe Richard Merelman, care spunea că legitimitatea e o calitate atribuită regimului de către popor, calitate-rezultat generată de capacitatea regimului de a da încredere în propria-i legitimitate.

Rezumând sensurile evidențiate până acum, constatăm că peste sensul legal inițial al legitimității se adaugă cel de justificare a unei acțiuni (politice, juridice) acceptabile (social),

perceput ca atare de societate în contextul moralei sale. Instabilitatea și caracterul echivoc, jucând între juridic și moral, au fost observate în legătură cu noțiunea de legitimitate, mai ales la nivel doctrinal; aceste atribute sunt însă eclipsate de forța practică și pragmatică deosebită pe care o vizează conceptul la nivelul observației concrete și numai în funcție de datele analizei empirice (Girardet, 1997). Așadar legitimitatea se repliază în ea însăși la nivel teoretic, dar își găsește cele mai evidente manifestări în acțiunea practică. Ea este acel „geniu invizibil al cetății”, despre care vorbea Guglielmo Ferrero, care le dă unora puterea de a comanda, în timp ce pe alții îi face să se supună. Ei bine, acest duh nevăzut al cetății nu este cel care o construiește, ci acela care confirmă o ordine preexistentă, dezirabilă, în care comunitatea, satisfăcută, acceptă în mod firesc nu atât deciziile celor ce guvernează, cât principiile în virtutea cărora aceștia guvernează. „La urma urmelor, orice putere poate apărea ca legitimă atunci când pentru cei mulți, prin ceea ce gândesc și sunt ei, menținerea instituțiilor existente este recunoscută ca o evidență factuală ce scapă oricărei contestații, oricărei îndoieli” (*ibidem*, p. 68), la fel cum criza legitimității este evidențiată de absența unor răspunsuri clare, evidente, incontestabile la „întrebările despre exercițiul regulat al puterii”, când însăși loialitatea nu mai este posibilă pentru că adeziunea, atașamentul moral, privite ca legături sociale, s-au rupt.

Într-o astfel de situație, identitatea socială a cetățeanului are de suferit; el nu se mai recunoaște în sistemul instituțional cu care se identificase până atunci. Ruptura se petrece în mentalul colectiv, în interiorul conștiințelor; regulile acceptate până atunci ca fiind normale sunt contestate și nu mai sunt recunoscute, iar locul identificării și supunerii la ordinea instituțională stabilă este luat de dispreț, suspiciune, îndoială și chiar de contestare.

Conceptul de *legitimitate* este o provocare interesantă și în privința domeniilor pe care le aduce în discuție, cu atât mai mult cu cât leagă și propulsează alte trei noțiuni, *legalitate*, *moralitate*, *constituționalitate* (Clark, 2005), atunci când domeniul la care se aplică îl reprezintă puterea. Nu în ultimul rând, acestea vor fi însoțite și de elemente de psihologie socială, percepțiile publice aflându-se în prim-plan, deoarece legitimarea ajunge să fie interpretată drept acceptare, recunoaștere socială: *Legitimacy is the recognition of the right to govern*, arată Coicaud (2002, p. 10), care încearcă să rezolve clasică problemă a justificării simultane a puterii politice *versus* obediență/supunere. Prin opoziție, Hannah Arendt¹ crede că a suprapune autoritatea cu folosirea forței reprezintă o înțelegere greșită a problemei. Și trebuie să recunoaștem că, îndeobște acolo unde se vorbește despre autoritate se aduce imediat în discuție ideea de „violență legitimă”, de coerciție legală. Autoarea crede că legitimitatea poate substitui folosirea forței, astfel încât autoritatea să însemne supunere, dar nu prin forță, ci prin ierarhie și legitimitate. Condițiile care conferă dreptul de a guverna cuprind: consimțământul (celor care se supun, nu al celor care conduc) și conformitatea cu legea.

Care este locul istoriei în ecuația transdisciplinarității? Ea vine cu legitimități naționale, cu sentimentul identității și

1. „Din moment ce autoritatea reclamă mereu supunere, ea este adesea confundată cu o anumită formă de putere sau violență. Cu toate acestea, autoritatea exclude utilizarea mijloacelor externe de constrângere; acolo unde se utilizează forța înseamnă că autoritatea însăși a eșuat (...). Dacă este să definim totuși autoritatea, atunci aceasta trebuie să fie în contradicție cu (...) forța (...). Relația de autoritate dintre cel care comandă și cel care se supune constă (...) în (...) ierarhia în sine, a cărei corectitudine și legitimitate o recunosc ambii și unde fiecare dintre ei își au locul lor stabil, predeterminat” (Arendt, 1983, New York, pp. 92-93) (tr. a.).